26/8-Tweewekelijkse uitgave van het Humanistisch Verbond - 17 april 1971

HUMANIST

on/eens

Geborgenheid?

Het geeft een zeker gevoel van geborgenheid als men kan vaststellen ergens bij te horen. De humanistische uitgangspunten en doelstellingen zoals deze geformuleerd zijn op pag. 3 van Humanist - 5, zouden voor mij wel aanleiding zijn een dergelijk rudimentair gevoel te verkrijgen aangaande het humanisme.

In het verleden heb ik me wel een „religieus" humanist genoemd. Waarschijnlijk om me af te zetten, enerzijds tegen het „rationeel" humanisme, en anderzijds tegen het kerkelijk christendom. Dit hoeft nu niet meer. We kunnen nu voortaan gewoon „universeel" humanist zijn.

Deze opgave is er echter niet eenvoudiger op geworden. Want de bereidheid om elke beslissing redelijk te verantwoorden is moeilijker dan het lijkt. Het gaat er nl. vooral om met welke rede we onze beslissingen nemen. Met de één-, twee-, of misschien zelfs drie-dimensionale rede van de moderne westerse konsumptie-mens (lees Marcuse: de één-dimensionale mens), kunnen we voor onszelf wel beslissingen nemen. Maar we kunnen er lang niet elk standpunt mee ter diskussie stellen. Zeker niet het meer-dimensionale denken van de oude griekse (Plato) of oosterse (Lao-tse, Boeddha) wijsheid. En het gaat niet aan met het minder-dimensionale denken, het meerdimensionale denken te beoordelen. Dit hebben we van Marcuse kunnen leren.

We zullen ons dus tot de hoogste denkvorm moeten bijscholen om elk standpunt ter diskussie te kunnen stellen.

Geen eenvoudige opgave. Ik vraag me af, of dit binnen de grenzen van het huidige humanisme al mogelijk is.

B. Cool, Heelsum

OPVALLEND

Bij het lezen viel het navolgende op; het is meen ik het overdenken waard:

„De geschiedenis van de mens wordt gekenmerkt door een voortdurende strijd om de macht en onze soort vertoont daarbij o.a. de nare neiging om de hulpelozen te tiranniseren, wanneer onze agressie over gaat in haat, wanneer zij een bijmengsel van wraakzucht bevat. Deze neiging om degenen die reeds verslagen of die duidelijk zwakker zijn dan de agressor, te vervolgen kan men alleen maar verklaren door aan te nemen dat de laatste behoefte voelt zich te wreken wegens vernedering uit het verleden, daar de mens een sterk ontwikkeld herinneringsvermogen heeft" [1])

„Hoe meer men aanpassing aan de huidige orde wil bereiken, des te meer wordt de onaangepaste uit het verleden vereerd (Socrates - Jezus - Luther - Lincoln - Willem de Zwijger - Garibaldi, enz. enz.).

Maar menselijke vooruitgang is alleen mogelijk door onaangepast gedrag. Maar niet alle onaangepastheid is bevorderlijk voor de vooruitgang. In ons opvoedingssysteem wordt algemeen helaas niet geleerd te onderscheiden tussen de ene en de andere uiting van onaangepastheid. De mens wordt van jongsaf en als vanzelfsprekend opgevoed tot onderworpenheid aan de militaire wet „bevel is bevel" met alle ijzeren konsekwenties van dien. Het gevolg is dat men het vragen naar *wat* men doet loskoppelt van de vraag *waarom* men het doet. Door niet naar het *waarom* te vragen maakt men de weg vrij om opdrachten uit te voeren voor wie ook en voor welke doeleinden ook. De mens moet zijn scheppende onaangepastheid nog leren kennen, leren waarderen en leren hanteren." [2])

„Het bezit van macht is geen rechtvaardigheid voor het uitoefenen van gezag, al kan men dit een tijd lang suggereren. Gezagsdragers moeten verantwoorden *waaraan* zij hun gezag ontlenen. En dat hebben zij in het algemeen niet geleerd te doen." [3])

„Het feit, dat politici in de eerste plaats zichzelf hebben geselekteerd en in tegenstelling tot andere beroepen geen bewijzen hoeven te leveren van kennis en inzicht door zich aan studies en examens te onderwerpen, betekent dat hun beroepsgeschiktheid minder op proef wordt gesteld dan b.v. die van artsen en advokaten. Het zou mogelijk moeten zijn de selektie van hen die ons regeren te verbeteren." [4])

„Wanneer voortdurend de waarde zou worden onderstreept van een ieder zijn persoonlijke inbreng in onze samenleving, zou dit ongetwijfeld tot gevolg hebben, dat allen zich vereenzelvigen met een belangrijk einddoel (b.v. de emancipatie van de mensen en z'n samenleving), hoe weinig verheven iemands bijdrage ook is.

Het durven te denken en doen is geen loos gezegde, maar stimuleert het gevoel van eigenwaarde, van meetellen, mits de theorie hand in hand zal gaan met de praktijk, zodat de man van de wetenschap samen met de handarbeiders leert hoe belangrijk *alle* soorten arbeid zijn. De geringste werker moet dan de idee krijgen, dat hij iemand is die meetelt, dat zijn werk zinvol en van waarde is. Tevens ondervinden de wetenschapsmensen dat hun arbeid maatschappelijk gelijkwaardig is aan alle soorten arbeid op welk niveau ook verricht. Dit helpt mede diskriminatie en bevoorrechting te voorkomen." [5])

„Als soort worden wij mensen bedreigd door onze eigen vernietigingsdrift en we zullen deze nooit leren beheersen als we onszelf niet beter leren begrijpen.

Onwetendheid aangaande zijn eigen natuur heeft de mens al gedurende de gehele geschiedenis parten gespeeld en hij heeft deze kloof overbrugd door utopische fantasieën over wat hij graag wilde in plaats van de werkelijkheid onder ogen te zien.

Er is nog zoveel dat we niet weten en zoveel dat we kunnen ontdekken. Als de mens wil blijven voortbestaan, moeten we zoveel mogelijk te weten zien te komen over onszelf, onze ontwikkeling, onze behoeften, onze instellingen, onze vorderingen en over ons falen.

Het beeld dat we van onszelf hebben zal drastisch moeten veranderen, n.l. de werkelijkheid moeten weergeven." [6])

Het zal een opgave zijn om een juist mensbeeld te verkrijgen en daarnaast, onze oeroude sociale hiërarchie, het zelfgenoegzame dominantensysteem, te doorbreken en te vervangen door sociale gelijkwaardigheid. Geen geringe opgave, daar het vertoon van macht en status in vele vormen bij ons mensen voortleeft. De meest primitieve en openlijke vormen ziet men bij generaals, rechters, hogepriesters en vorstelijke personen in funktie. Zelfs de hoogst ontwikkelde akademici zijn dikwijls niet immuun voor deze verlokkingen van macht en status, wanneer zij pompeus hun speciale ceremoniën vieren.

Veel zal er van afhangen of we de nodige geestkracht kunnen opbrengen die tot de vereiste mentaliteitsverandering en een ander systeem van samenleven zal leiden, waar diskriminatie en bevoorrechting niet meer zullen voorkomen. *A. E. Kapitz*

1) uit: „Agressie bij de mens" — Anthony Storr
2) uit: „Lof der onaangepastheid" — dr. H. Ph. Milikowski
3) idem
4) idem
5) uit: „De mensentuin" — Desmond Morris
6) uit: „Agressie bij de mens" — Anthony Storr

Deze boeken zijn verkrijgbaar bij De Humanistische Pers — postbus 114, Utrecht.

HUMANIST

voortzetting van Mens en Wereld

Tweewekelijkse uitgave van de stichting 'de humanistische pers'

Jaargang 26 nummer 8
17 april 1971

Hoofdredakteur:
Casper Vogel

Redaktieraad:
Mevr. P. Hienekamp,
Mej. E. van der Reijden,
R. de la Rie,
H. J. Roethof,
H. Wiedeman.

Redaktiesekretaris:
F. C. van Soesbergen,
Paulus Buyslaan 23, Amersfoort,
telefoon 03490-16474

Lay-out: Gerard Voet
Druk: Storm - Utrecht - Maarssen

Administratie, abonnementen en advertenties:
Postbus 114, Utrecht,
telefoon 030-24641,
postgiro 58 t.n.v.
'de humanistische pers', Utrecht.

Abonnementsprijzen per jaar:
Nederland, andere EEG-landen,
Suriname en Ned. Antillen *f* 12,50
Overige landen *f* 14,—
Losse nummers *f* 0,50

In dit blad ingenomen standpunten zijn niet noodzakelijkerwijs die van het Humanistisch Verbond.

Meer aandacht voor slachtoffers van delikten...

„De misdaad zoals die door het strafrecht is omschreven — dus zonder slachtoffer erbij — is een mythe. Het gerecht herleidt de dader tot een mythe om te kunnen oordelen. Wie met het existentiële drama van een medemens wordt gekonfronteerd, kan niet meer oordelen".
Dat zei prof. dr. S. de Batelier op het onlangs gehouden kongres „Slachtoffers van delikten" (op 26 en 27 maart in Nijmegen georganiseerd door de Vereniging van studenten in de criminologie „Coornhert".
De voorzitter van de Vereniging van Reclasseringsinstellingen, mr. H. Kuiper, legde het accent anders: *„De dader zit achter, het slachtoffer staat voor een muur"*, doelend op de kloof die het strafrecht en vooral de uitvoering van de straf oproept tussen dader en slachtoffer van een delikt.

Er is nog een derde partij wanneer een delikt gepleegd wordt: de maatschappij, de samenleving, eigenlijk: wij, de niet-betrokkenen bij het gebeuren. Wij zijn er natuurlijk wel bij betrokken, omdat wij — de maatschappij — in belangrijke mate meebepalen hoe en ook soms wel wanneer twee mensen opeens veranderen in dader en slachtoffer. De maatschappij grijpt in; zet een muur tussen de twee (en allen die met die twee verbonden zijn) en houdt ze door de strafrechtspleging zo goed mogelijk gescheiden.
In plaats van een kloof op te roepen zou die maatschappij ook de funktie van brug kunnen vervullen tussen die twee en zichzelf. Als het maar allemaal zo eenvoudig was...

Een ding staat vast. Meer en meer is de laatste tijd ingezien dat in het hele strafrechtelijke proces steeds groter aandacht is besteed aan de dader, de delinkwent, degene die „in de fout ging". Zelfs toen de drang tot socialisatie het strafrecht bereikte, heeft dat een tamelijk eenzijdige uitwerking gehad. Maar de benadeelde, het slachtoffer heeft het in zijn rechtspositie zelden verder kunnen brengen dan een eis tot schadevergoeding, of, in andere gevallen: aankloppen bij Sociale Zaken. Er zit iets heel verkrampts in deze houding: de maatschappij grijpt de dader en straft hem (om zichzelf te beschermen); of om in wat aktueler termen te spreken: de maatschappij grijpt de dader, straft en zonodig (zo mogelijk) geneest hem (maar toch ook om zichzelf te beschermen). De benadeelde heeft altijd in de kou gestaan.

De laatste tijd is men hiervoor wat meer oog gaan krijgen. Het gaat in de strafrechtspleging wat al te eenzijdig toe. Conferenties, publikaties, referaten hebben tot gevolg gehad dat juristen (studenten, hoogleraren, mensen uit de rechtspraktijk), reklasseerders, maatschappelijk werkers enz. de wanverhouding in de behandeling van dader en benadeelde iets beter zijn gaan zien en zelfs is er nu een wetsontwerp in de maak dat de oprichting voorstelt van een (experimenteel) overheidsfonds voor schadevergoeding aan slachtoffers van geweldsdelikten. Dat stuit nu al op kritiek, zoals die van prof. mr. L. Hulsman: *„Wie alleen iets aan geweldkriminaliteit doet, voert in feite een veranderingsritueel op, zonder dat er werkelijk iets fundementeel verandert, want geweldskriminaliteit is maar een klein onderdeel van de totale kriminaliteit, en bovendien is juist dat deel al vaak gedekt door sociale voorzieningen".*
85% van de kongresgangers was het — blijkens een enquête — met hem eens.
Diezelfde enquête bracht ook aan het licht dat men vindt dat een betere regeling voor slachtoffers van misdrijven (84%) door een speciale instantie moet gebeuren, en liefst niet (57 tegen 27%) door de reklassering. Waarom niet? In de woorden van mr. Kuiper: „Geen hulpverlening aan het slachtoffer, omdat dat zo goed is voor de dader". Wel zag hij er iets in dat de reklassering meer doet aan de eerste voorlichting of het bemiddelen bij het eerste kontakt tussen dader en slachtoffer.

Uitvoerige informatie over de tijdens dit kongres belichte problematiek kan men vinden in de dokumentatiemap die speciaal voor dit kongres is samengesteld en uiteraard in de daarin opgenomen zeer uitvoerige literatuurlijst (De map kan men aanvragen bij de Kongreskommissie „Slachtoffers van delikten", p/a Oranjesingel 72, Nijmegen. Kosten *f* 5,—). Bij deze dokumentatiemap zit ook de brochure „Meer aandacht voor de benadeelde" (ook apart te bestellen bij Humanitas, J. W. Brouwerstraat 16, postgiro 582000. Kosten *f* 1,50). Deze brochure is opgesteld door de Sektieraad Reklassering van Humanitas, maar ademt een ruimer geest dan alleen het reklasseringsbelang (van de dader). Ter illustratie daarvan en vooral ter aanduiding van de gedachten die leiden tot de titel „Meer aandacht voor de benadeelde"; hieronder enkele fragmenten uit het eerste artikel: principiële uitgangspunten.

„Wanneer iemand geheel of gedeeltelijk buiten zijn (haar) schuld — er kan ook sprake zijn van gedeelde schuld of van uitlokking — door een misdrijf schade heeft geleden dient deze zoveel mogelijk te worden hersteld. Dit is een stelling waartegen waarschijnlijk weinig bezwaar in te brengen is. Met deze simpele konstatering zijn we er echter niet. Bij nadere beschouwing bleek ons in de eerste plaats dat er op deze stelling een aantal nuanceringen aangebracht dienen te worden. Maar onze gedachtenwisseling bracht ons in dit verband tevens op het spoor van enkele andere aspekten die wellicht net zo belangrijk, zo niet belangrijker zijn in het vraagstuk van de behandeling van misdrijven.
Hiervoor willen wij teruggaan naar het vraagstuk dat in de kring van Humanitas is aangeduid met het begrip „de image van de misdaad". Het is duidelijk dat in brede kring nog de gedachte leeft, dat degene die een delikt pleegt een bijzonder individu is, waarop men moet neerzien en die gestraft moet worden.
Zonder hier verder in te gaan op het al of niet nuttig zijn van de straf zoals die onder de huidige wetgeving kan worden opgelegd, willen wij de gedachte, die ook wel in andere kringen leeft, ondersteunen dat het hier in de eerste plaats gaat om medemensen die in nood geraakten, zo zij al niet in nood waren.
Het is denkbaar dat, wanneer door de strafrechtspleging op de een of andere wijze een kontakt zou worden tot stand gebracht tussen het slachtoffer (de benadeelde) en de dader, hiervan een invloed zou uitgaan die bij de benadeelde partij en bij diens omgeving, een relativerende werking zou hebben, waardoor men meer in staat zou zijn de dader in zijn menselijkheid te ervaren.
Omgekeerd kan, los van de straf die de dader wordt opgelegd, van het kontakt met de benadeelde onder de juiste professionele begeleiding, een re-socialiserende werking uitgaan; kan de dader iets doen tot leniging van de nood van het slachtoffer; kan hij door direkte of indirekte kontakten met deze tot een betere verwerking van schuldgevoelens komen; kortom, door deze kontakten zou een behandeling op het intermenselijk vlak mogelijk worden.
Het is ook denkbaar, dat door de indirekte werking van deze kontakten het beeld dat de maatschappij van de delinkwent heeft zou worden beïnvloed in die zin, dat dit beeld meer overeenkomstig de realiteit van daad en dader zou worden gebracht en tevens meer in overeenstemming met de maatschappelijke samenhang van de kriminaliteit."
„Voor een geordende samenleving is het aanvaard zijn van normen in de zin van leefregels kenmerkend. Inbreuk op deze leefregels roept reakties op en één van die reakties is het strafrecht. Met andere woorden: het strafrecht is mede dienstbaar om

en verstoring van het evenwicht in het nenselijk verkeer te helpen oplossen. In het erband van ons betoog betekent dit ook venwicht tussen delinkwent en benadeelde. In dat kan moeilijk als men de benadeelde ulk een afzijdige plaats toekent als thans n het algemeen gebeurt. Het is zelfs denkbaar dat in sommige gevallen zulk een venwicht bereikt wordt *zonder* dat er enige traf aan de dader wordt opgelegd. Wij denken hierbij aan de juridische mogelijkheden van sepot, rechterlijk pardon en berisping door de rechtbank.

oor die gevallen waarin door delinkwents edrag schade is geleden, dienen regelingen e komen. In het denken over straftoemeing mag het slachtoffer — voorzover er an een slachtoffer sprake is — niet ontreken. De mens die slachtoffer is heeft in et algemeen gesproken recht op aandacht oor het meestal ongewilde aandeel dat hij ad in het konflikt dat door de strafbare aad manifest is geworden; in ieder geval net betrekking tot de gevolgen die de daad oor hem met zich meebracht.
ervolgens heeft hij naar onze mening recht p genoegdoening in de vorm van een vergoeing van de eventueel door hem geleden chade. Uit een daartoe strekkend onderoek zou moeten blijken in hoeverre het lachtoffer van deze rechten gebruik wil naken. Dat zou mogelijk zijn door gegevens ie eventueel worden verstrekt in het proes-verbaal, het onderzoek door de rechterommissaris dan wel het voorlichtingsraport van reklasseringszijde. Wij achten et namelijk niet uitgesloten dat het in ommige gevallen niet in het belang van et slachtoffer is — het voor hem wellicht elfs schadelijk moet geacht worden — dat r vanuit de samenleving aandacht aan ijn slachtoffer-zijn wordt besteed. Diens nogelijke wil om zich afzijdig te houden ient gerespecteerd te worden.

ij schadevergoeding dienen wij onderscheid e maken tussen a) materiële en b) immateiële vergoeding. Wat de *materiële* vergoeding betreft denken wij in de eerste plaats an een (geldelijke) vergoeding door de daer te betalen aan het betrokken slachtofer. Hoe hoog deze zou kunnen zijn zal evenens aan het voorafgaande onderzoek — vij denken hierbij in het bijzonder aan het oorlichtingsrapport — ontleend kunnen vorden.
Mocht schadevergoeding op vrijwillige basis unnen geschieden, dan zouden we daaraan e voorkeur geven. In ieder geval zal vooromen dienen te worden dat een bij vonnis pgelegde schadevergoeding de reklassering an de dader zou kunnen blokkeren.
Mocht blijken dat een vergoeding door de ader met in acht nemen van het bovenaande onmogelijk, resp. onvoldoende zou ijn dan zal het slachtoffer toch aan zijn rekken dienen te komen en gaan in dat eval onze gedachten — zoals reeds opgeerkt — uit naar een utikering (zo mogeijk slechts als aanvulling) uit een *overeidsfonds.*

e *immateriële* (schade)vergoeding stoelt op e gedachte dat het met elkaar in kontakt rengen van dader en (zijn) slachtoffer in eel gevallen een positieve waarde zou kunen hebben.
nerzijds zou dit het geval kunnen zijn met etrekking tot de dader met het oog op een eëlе konfrontatie met het (de) gevolg(en) an zijn daad en een betere verwerking van jn schuldgevoelens, alsmede met het oog o zijn verder funktioneren in de samenving.

Anderzijds zou het slachtoffer door zijn konfrontatie met de dader een reëel inzicht kunnen krijgen in de persoon van de dader en in de omstandigheden die tot het delikt aanleiding hebben gegeven. Deze konfrontatie met de realiteit zou bij het slachtoffer een verzoening met het gebeurde en/of met de dader kunnen bevorderen.
Wij willen hier uitdrukkelijk bij aantekenen dat konfrontatie van dader en slachtoffer alleen dan positieve waarde zal hebben als deze berust op vrijwilligheid van beide zijden, al mag deze — dit zij er aan toegevoegd — wel gestimuleerd worden. In het algemeen zal er zonder bemiddeling weinig of geen behoefte aan kontakt zijn, noch bij de dader, noch bij de benadeelde. Indien beide partijen bijeengebracht worden, omdat er mogelijkheden tot herstel van schade èn van persoonlijke relatie lijken te zijn dan zullen beide voldoende gemotiveerd moeten zijn voor het aanhoren van elkaars uiteenzettingen.

Hulp aan het slachtoffer is over het algemeen nog een weinig toegankelijk begrip; zowel bij onze bevolking als geheel, als bij de justitiële apparaten. Maar als de reklasserings-maatschappelijk werker zich wèl in de situatie van het slachtoffer zou verdiepen, dan zou deze (in ieder geval via het voorlichtingsrapport) materiaal aan kunnen dragen voor een vernieuwing van onze strafrechtspleging. Een informatie aan beide partijen over elkaar zou eventueel een bijdrage kunnen leveren tot een voldoende motivering van beide partijen elkaar te ontmoeten. Bovendien zou deze benaderingswijze van de reklassering de dader ten goede kunnen komen. Dat dit niet slechts een loze veronderstelling is, is ons opgevallen uit het feit dat de verslaggever van een reportage over drie gevallen van ernstige mishandeling in „de Nieuwe Revue" van 13 januari 1969, die hierbij tevens de mening van mr. W. Duk (Ministerie van justitie) en van prof. mr. L. H. C. Hulsman betrok, zijn relaas besluit met de volgende zinnen: „De opvatting van professor Hulsman krijgt steun van Gerrit P., Elisabeth S. en mevrouw R. Alle drie hadden graag de dader ontmoet. Om te zien wie hij is, om met hem te praten. Niet om venijn te zoeken."
In het bijzonder — maar niet alleen — met het oog op het klaarblijkelijke gebrek aan belangstelling voor de hulp aan het slachtoffer, zouden wij tevens willen pleiten voor een beïnvloeding van de publieke opinie. Uit het rapport „Beeld van de reklassering", een sociaal psychologisch onderzoek naar „de houding van de bevolking tegenover de reklassering", blijkt dat wij (het Nederlandse volk) de hulp aan de benadeelde in het algemeen niet verwachten. Wij citeren uit dit rapport (pagina 31): „Hulp aan slachtoffers van misdaden of verkeersongevallen ziet men niet zo sterk als iets waaraan extra aandacht besteed zou moeten worden. Men verwijst gemakkelijk naar de sociale voorzieningen die hiervoor aanwezig zijn."

Er bestaat in ons land een stichting „Medeleven gedupeerden ten gevolge van misdrijven", die tracht in de gevallen waarvan men op de hoogte komt met beperkte middelen — de inkomsten van circa 600 kontribuanten — enig leed van een klein aantal slachtoffers van misdaad te lenigen. Hun werk wordt gedragen door een grote mate van goedwillendheid, maar is te incidenteel dan dat hierin een oplossing voor het vraagstuk waarmede wij ons bezighouden, kan worden gevonden.
Eerder menen wij dat het op de weg van de reklasseringsorganisaties zou kunnen liggen om een organisatie in het leven te roepen die deze taak onder deskundige leiding op zich zou kunnen nemen, hierbij geassisteerd door vrijwillige medewerkers. Een organisatie die tevens op zich zou kunnen nemen om de bevolking voor te lichten."

Humanisme

Ook Uw kijk op het leven?

door C. H. Schonk

In eenvoudige, heldere taal zet de schrijver de humanistische principes en de humanistische kijk op het leven uiteen.

96 blz. Prijs *f* 4,50

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

Joachem Kahl:

Het onheil van het Christendom

of

pleidooi voor humaniteit zonder God

Met een voorwoord van Gerhard Szczesny

De auteur verdedigt zich tegen de traditionele tegenwerping dat hij alleen maar een karikatuur zou aanvallen. Hij adstrueert uitvoerig dat het christendom een frase gebleven is. Het houdt de verwezenlijking van de belangrijkste menselijke opdrachten tegen in plaats van die te stimuleren. Vooruitgang op het gebied van de humaniteit is er niet dankzij het christendom.
Szczesny zegt in zijn voorwoord dat de schrijver het christendom serieus neemt. Maar vraagt hij zich af: Kan men het nog serieus nemen?

171 blz. *f* 2,75

Bestellingen per giro 58 t.n.v. De Humanistische Pers, Utrecht.

De vooroordelen worden op school geleerd

In de geschiedenisboekjes kwamen wij er zelf altijd het best van af...

De wederzijdse vooroordelen en stereotiepen van groepen vormen reeds lang een voorwerp van sociaal-wetenschappelijk onderzoek, omdat zij belangrijke elementen bleken te zijn in de sociaal-kulturele relaties van groepen en kollektiviteiten. Er bestaat bij de mens kennelijk een grote behoefte zich het andere, vreemde, in een betrekkelijk eenvoudig beeld voor te stellen. Het beeld verhardt zich vaak tot wat Walter Lippmann reeds in 1922 een stereotiep noemde. Doorgaans zijn deze stereotiepen bestand tegen elke confrontatie met de werkelijkheid. Sterker: komt men met het objekt van de stereotiepe voorstelling in aanraking, dan zal de — qua sociologisch inzicht — argeloze waarnemer slechts de elementen van zijn voorstelling bevestigd vinden. De waarneming werkt als een zeef: er blijft slechts op liggen wat het beeld bevestigt. Opvoeding, lektuur en literatuur, pers en kansel zorgen voor een kontinuïteit in deze beeldvorming die zich over eeuwen kan uitstrekken. Stereotiepe voorstellingen en vooroordelen hebben nationale, godsdienstige, sociale, raciale en linguïstieke groepen van elkaar. Het eigene en vertrouwde ontkomt evenmin aan beeldvorming, doorgaans in gunstige, weinig kritische zin.

Ook het onderwijs en vooral het geschiedenisonderwijs heeft bijgedragen tot deze beeldvorming en stereotiepering. In zijn *Untersuchungen zum Geschichtsbild der Wilhelminischen Ära und der Weimarer Zeit* heeft Horst Schallenberg aangetoond, dat het gesloten geschiedenisbeeld in de schoolboeken van het keizerrijk werd gekenmerkt door een Pruisisch-konservatieve grondtoon, een centrale plaats voor troon en altaar, sterke heldenverering, nadruk op het grote verleden en nationalisme. Welke betekenis men aan een dergelijk geschiedenisbeeld hecht, blijkt wel uit de bekende uitspraak, dat de Duitse onderwijzers en leraren de slag bij Sadowa (Königgrätz) gewonnen hebben.

Historische beeldvorming dient om de nationale eenheid te versterken, het gevoel van eigenwaarde te vergroten, bepaalde machtsverhoudingen of een emancipatiestreven te rechtvaardigen.

Het vanzelfsprekende karakter van deze voorstellingen, de continuïteit in deze beeldvorming bemoeilijken het verkrijgen van een objektiever beeld.

In het geschiedenisboek zijn de Arabieren en Seldsjoeken „fanatiek", niet de tegen hen strijdende Noormannen. De calvinisten van de zestiende eeuw zijn „vurige gelovigen". Een begrip als „Aziatisch geduld en meedogenloosheid", door menig argeloos schrijver gebruikt, wordt een element in het Azië-beeld van zijn lezers. Een hoofdstuktitel als „de ontdekking van Amerika" suggereert, dat de dingen pas werkelijk bekend worden als de Europeanen ermee in aanraking komen. Of men spreekt van terechtstelling, moord of executie is mede afhankelijk van het standpunt dat men inneemt.

Vooral door vergelijking van schoolboeken, literatuur en lektuur krijgt men oog voor deze beeldvorming. Engelse boeken zijn aanzienlijk uitvoeriger over de slagen die Engeland won dan over slagen die verloren werden. In Franse boeken vinden we een dergelijke vertekening. Dat er eeuwenlang is gestreden over de vraag wie de boekdrukkunst heeft uitgevonden is in Nederland welbekend, wat minder wellicht het probleem of Copernicus een Pool of een Duitser was. Een lijst van belangrijke uitvindingen blijkt telkens mede bepaald te zijn door het nationale perspectief. Toen in de tweede helft van de negentiende eeuw de emancipatie van de katholieken in Nederland op gang kwam, werd tegenover de protestantse voorstelling van de Tachtigjarige Oorlog een katholieke gesteld.

De ene vreemde beschaving is meer het voorwerp geworden van (negatieve) beeldvorming dan de andere. In de Europese geschiedenisboeken komen vooral de Turken er slecht af. Hun optreden wordt telkens gezien in het kader van de militaire bedreiging van Europa. Dat de Arabische bijdrage tot de Europese kultuur: de herontdekking van Aristoteles, de ontwikkeling van de medische wetenschap en de wiskunde mede plaatsvond onder Turkse heerschappij, dat de Turken op het punt van tolerantie ten opzichte van andere godsdiensten waarschijnlijk niet ongunstig afsteken bij hun Europese tijdgenoten, past niet in het anti-Turkse beeld.

Andere landen en kulturen komen in het geschiedenisboek pas aan de orde, zodra de eerste kontakten worden gelegd, waardoor hun geschiedenis niet meer dan een verlengstuk van de Europese lijkt. Uit weinig leerboeken zal de leerling de indruk krijgen dat van de grote wereldbeschavingen de Chinese de oudste is en op de langste continue geschiedenis kan bogen. Het grote, nog niet voltooide werk van de Engelse historikus Needham over de techniek in China heeft nu reeds duidelijk gemaakt, dat de voorsprong die China eens had, heel wat meer betreft dan het papiergeld, het buskruit en de boekdrukkunst.

Het geschiedenisbeeld wordt mede bepaald door de voorkeur voor politieke boven sociaal-ekonomische geschiedenis. In de meeste Europese landen zijn de leerboeken uitvoeriger over de Franse Revolutie dan over de gelijktijdig plaatsvindende industriële, maar koningen, ministers en generaals hebben dan ook in de geschiedenis een hogere status dan uitvinders. Bovendien bestaat de neiging de sociale en economische geschiedenis geschikter te achten. Zelfs zoiets schijnbaar objektiefs als de periodisering van de geschiedenis komt voort uit een geschiedenisbeeld en beïnvloedt dit beeld omgekeerd weer. In de Westeuropese geschiedenisboeken eindigen de Middeleeuwen omstreeks 1500, maar de leerboeken in de Oost-europese landen laten de Nieuwe Geschiedenis omstreeks 1650 beginnen, omdat de marxist de Engelse revolutie ziet als het einde van de feodale en het begin van de burgerlijke periode.

Veel stereotiepering en beeldvorming komt voort uit en wordt in stand gehouden door gebrekkige kennis; het duurt vaak lang voor betere wetenschappelijke inzichten in het schoolboek doordringen. Soms is duidelijk van kwade wil sprake: het nationaal-socialistische leerboek had bewust tot taak te bedriegen.

Het corrigeren van leerboeken is daarom zo belangrijk, omdat voor de argeloze het gedrukte onomstotelijk waar is. De kwalijke indrukken van één adjektief zijn vaak in geen uren van mondelinge vertogen te herstellen. Aanzetten tot kritische herziening van leerboeken zijn reeds aanwijsbaar rond

Ter introduktie van het Humanistisch Centrum Voor Vredesvraagstukken zendt het Humanistisch Verbond op 18 april (op Nederland 2, om 22.15 uur) een televisieprogramma uit over opvoeden tot vrede op school. Getoond zullen worden enkele onderwijsprojekten, waarbij kinderen wordt geleerd in het oordelen ook „in de huid van de ander te kruipen".
Hoe groot de noodzaak tot zulke onderwijsvernieuwing is wordt geïllustreerd door deze beschouwing van dr. Th. J. Hooning (ook gepubliceerd in Algemeen Handelsblad-NRC), waarin aangetoond wordt hoe door een door stereotiepen gekleurd, soms sterk nationalistisch geschiedenisonderwijs vooroordelen van generatie op generatie worden overgedragen en de afstand tussen mensen daardoor onoverbrugbaar blijft.

(Ill. uit: Spiegel Historiael / Bibliothèque Nationale, Paris)

(Ill. uit: Les Machines, coll. Life / Historisches Bildarchiv)

Wat bepaalt meer het beeld dat wij op school van de geschiedenis hebben gekregen: taferelen als de executie van leden van de Parijse commune (1871) of het begin van een nieuw communicatie-tijdperk, het eerste telefoongesprek van Alexander Graham Bell (1892) over de afstand Chicago - New York? Acht jaar later bevond de helft van alle Amerikanen zich binnen het onmiddellijke bereik van een telefoontoestel.

de laatste eeuwwisseling als begeleidingsverschijnsel van de internationale vredesbeweging. Na de Eerste Wereldoorlog werd een nog sterker behoefte gevoeld een einde te maken aan wat Franse geschiedenisleraren in 1919 „het onderwijs in de haat" noemden. In 1929 besloot een congres van Duitse leraren ernst te maken met artikel 148 van de Duitse grondwet het onderwijs in dienst te stellen van de verzoening der volken. Frans-Duitse besprekingen in die jaren over de herziening van schoolboeken hadden echter nog maar weinig resultaat en hetzelfde geldt voor de pogingen die in het kader van de Volkenbond in deze richting werden ondernomen.

Tot praktische resultaten kwam men wel in Scandinavië: op multilaterale conferenties werden de schoolboeken van Denemarken, Noorwegen, Zweden, Finland en IJsland kritisch bezien en waar nodig gecorrigeerd. Men ging dat later wederzijds doen vóór een leerboek gedrukt werd.

Na de Tweede Wereldoorlog kreeg het streven naar leerboekcorrectie pas een goede kans. Vanaf het begin heeft de Unesco zich het kritisch bestuderen van leerboeken en met het bestrijden van vooroordelen bezig gehouden. Hoogtepunten waren conferenties in Brussel en Sèvres in resp. 1950 en 1951.

Voor Europa zijn van belang geweest de konferenties die in de jaren vijftig op initiatief van de Raad van Europa werden georganiseerd en waarvan de resultaten werden samengevat in het boekje van E. Bruley en E. H. Dance *Een Geschiedenis van Europa?* 1961).

Wilde men het vergelijkend onderzoek van schoolboeken goed aanpakken, dan was het, konstateerde men al spoedig, dringend gewenst een instituut op te richten, dat een uitgebreide kollektie schoolboeken zou kunnen verzamelen en dat als centrum van konferenties zou kunnen fungeren. Zo verrees in 1951 het unieke Internationales Schulbuchinstitut in Brunswijk. In de meer dan 150 internationale konferenties die sinds 1945 zijn gehouden, heeft dit instituut een belangrijk aandeel gehad. De resultaten ervan kan men vinden in het voortreffelijke *Internationales Jahrbuch für Geschichts- und Geografie-Unterricht.* Talrijk zijn vooral de Frans-Duitse bijeenkomsten geweest, daarnaast vonden ontmoetingen plaats van Nederlandse en Duitse leraren en van Duitse en Tsjechische. In 1967 werd zelfs een Frans-Russische konferentie gehouden, maar dat was een uitzondering.

De resultaten van dit werk zijn nog van bescheiden aard. Wantrouwen, inertie en gebrek aan belangstelling vormen nog een hindernis. Niettemin is toch een klimaat geschapen, dat gunstig is voor betere leerboeken. *)

Het ligt voor de hand, dat een nieuwe sociaal-ekonomische en wellicht in de toekomst ook politieke eenheid in Europa zich een nieuwe geschiedenis zal gaan „aanschaffen". Het uit de weg ruimen van wederzijdse vooroordelen, het streven naar objectiviteit en onpartijdigheid kan de weg effenen voor een nieuw, nu Europees nationalisme.

Het valt niet te ontkennen, dat daartoe pogingen worden ondernomen. De gedachte dat Europa zich in de wereld als eenheid moet presenteren en dat het onderwijs daartoe moet bijdragen, de voorstelling van Karel de Grote als „vader van Europa" kunnen gemakkelijk misbruikt worden voor een Europese eenheidsideologie. De personen en instellingen die in dit artikel worden genoemd zijn zich van dit gevaar wel bewust. Zij willen de vaak nog nationale visie op de geschiedenis aanvullen met een beeld dat geconstrueerd is vanuit een Europese optiek. Daartoe is alle reden, vooral als het gaat om de kulturele, sociale en ekonomische geschiedenis. Men mag er op vertrouwen, dat voor een meer onbevooroordeeld onderwijs, ook ten aanzien van de niet-Europese kulturen, in vele Europese landen gunstige perspektieven bestaan.

Th. J. Hooning

*) Waardevolle informatie over deze internationale aktiviteiten verschaffen: E. H. Dance, **The Place of History in Secondary Teaching. A. Comparative Study** (Raad van Europa). Harrap, London, 1970. Otto-Ernst Schüddekopf e.a. **History Teaching and History Textbook Revision** (Raad voor de Kulturele Samenwerking van de Raad van Europa). Straatsburg, 1967.

Radio

zondags, 9.45 uur, Hilversum 2:

18 april: *Vooroordeel en homofilie* — Interview met Rob Tieleman, hoofdbestuurslid van het COC

25 april: *De artistieke vervreemders* — door Bert van der Zouw, dramaturg.

Televisie

zondag 18 april, Ned. II, om 22.15 uur

„DE GROTE SLAGEN DIE HET VADERLAND WON"

Een programma ter introduktie van het Humanistisch Centrum voor Vredesvraagstukken, over die scholen waar niet wordt geleerd „dat oorlog nog wel kon, en van de grote slagen die het vaderland won".

In memoriam

Simon Vestdijk

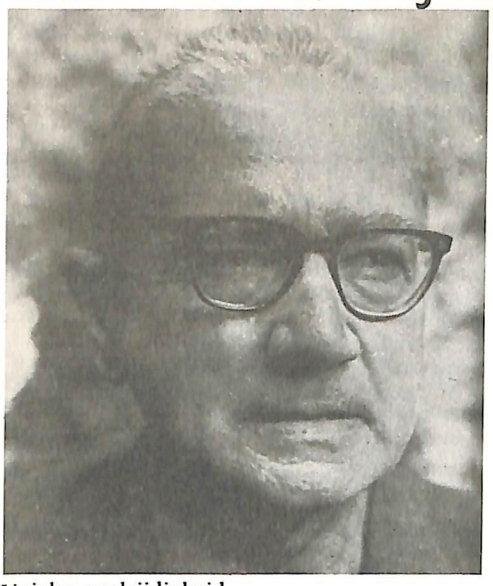

Unieke veelzijdigheid

Met de dood van Simon Vestdijk is er een einde gekomen aan een volkomen ongewoon verschijnsel in onze Nederlandse kultuur. De omvang van zijn literaire produktie — ongeveer honderd-vijftig titels — is uitzonderlijk, maar er zijn er die in zijn buurt komen: Couperus, Heijermans.

Met de veelsoortigheid begint hij al een plaats apart in te nemen: romans, novellen, essays, wetenschappelijke werken, verzen. Bij mijn weten heeft hij nooit een toneelwerk geschreven. Maar hij kòn alles. Al direkt bij het begin van zijn literaire carrière (1933-1935), dat samenviel met de periode van het tijdschrift Forum, deed hij zich kennen als een „duizendkunstenaar", zoals Menno ter Braak hem noemde. Op redaktievergaderingen leverde hij op bestelling en naar maat. Had men een kort verhaal nodig, Vestdijk leverde het prompt in. De volgende keer had men behoefte aan verzen naar het programmatische model. Vestdijk kwam er mee. Een essay over een verwante dichter. Vestdijk had het de volgende keer bij zich.

Hij werkte met de klinische precisie en vanzelfsprekende ijver van een chirurg. Zijn vak van arts en zijn speciaal-studie der psychiatrie had hij prijsgegeven als een volkomen onbevredigende bezigheid. De keuze van het vak alsook het abrupte opgeven ervan hangen beide, dacht ik, samen met het feit dat hij van jongsaf (zeventien jaar) te kampen had met nogal hevige psychische depressies. Zijn schrijversschap maakt ook duidelijk de indruk van een manmoedige, krampachtige onderneming tot een geheel in beslag nemende bezigheid. Ik herinner me een mededeling van een vriend van Vestdijk in de dertiger jaren: deze geweldige veelsoortige stroom van onophoudelijke produkties kan van het ène moment op het andere weer ophouden.

Schrijven of leven

Men heeft het schrijversschap van Simon Vestdijk wel genoemd: schrijven om niet te hoeven leven. (H. A. Gomperts). En er is een poosje lang wat woede geweest van Vestdijk op de oude Ritter, die in een interview had geschreven dat Vestdijk zo veel en zo veelzijdig schreef omdat hij zich daarmee redde voor de angst.

Er zal allemaal wel veel van waar zijn; een groot deel van zijn leven heeft hij gewerkt aan een dissertatie over „Het wezen van de angst", een enorme stapel papier groeide in zijn kamer. De uitgekozen promotor, Rümke, was echter al overleden toen enkele jaren geleden het boek verscheen.

Maar belangrijker dan de psychisch-fysieke bron van iemands impulsen is de wijze waarop iemand omspringt met zijn gegevenheden, zijn aard en aanleg. En dan moet men zeggen dat er een monument van menselijkheid uit zijn handen is gekomen, dat door zijn schakeringen, zijn variaties geen weerga in onze kultuur heeft.

Voor Vestdijk is het wellicht een redding geweest de aandacht van het eigen geheim af te wenden en zich te richten op de menigte van menselijke mysteries die hij in zijn kreatief en theoretisch werk onder handen heeft genomen: Daarbij was de snelle, soms instantelijke afwisseling verbazingwekkend. Ik herinner mij nog de geweldige indruk die een tweetal boeken op mij maakte waarvan de verschijningsdatum vrijwel gelijk was: „Een alpenroman" en „De filosoof en de sluipmoordenaar". De ene roman was een romance van een lesbisch paar in een berghotel, het andere boek behandelde een passage uit het leven van Voltaire, een grandioze detektieve story met essentiële historische bijzonderheden.

Deze afwisseling van onderwerp, van behandelingswijze, maar van aandacht vooral, was typisch voor Vestdijk. Het was bekend dat hij meestal aan twee, drie, vier boeken tegelijk werkte. Maar het was wezenlijk voor zijn genie, dat hij met geweldig gemak op verschillend emotioneel niveau essentiële dingen wist te ontdekken.

Natuurlijk was zijn werk van ongelijke werking. Er zijn fervente Vestdijk-vereerders die elkaars voorkeur minachten. Er zijn boeken van hem die ik niet verder dan veertig bladzijden kan lezen, er zijn andere die ik vier, vijf keer heb gelezen.

De toekomst der religie

Voor het moderne humanisme heeft hij bijzondere betekenis vooral door zijn grote boek: „De toekomst der religie" (1947), in iets mindere mate door het boek dat hij in de vijftiger jaren schreef: „Astrologie en wetenschap".

Met „De toekomst der religie" wierp hij kort na de laatste wereldoorlog een knuppel in het vertheologiseerde hoenderhok. Men kan zich nu de rel waarschijnlijk niet meer voorstellen. Reeksen van theologen wierpen zich in de strijd en Fokke Sierksma, zèlf ex nominale theoloog, leerling van Van der Leeuw uit Groningen, heeft er jaren last en moeite mee gehad — doordat hij openlijk de partij van Vestdijk koos — totdat hij de theologie verliet.

Vestdijk zelf weerde zich ongekend hevig. Tot in de kolommen van buurt- en predikbeurtenbladen achtervolgde hij zijn bestrijders.

Kort gezegd beweerde Vestdijk het volgende. Religie definieerde hij als: een streven, onuitgesproken en onbewust, om zich te verenigen met het ideaal, dat de natuurlijk-volmaakte mens of de natuurlijk-volmaakte mensheid in zich belichaamt. Letterlijk zegt hij: „De spanning tussen de individuele beperktheid van de mens en de totaliteit, waarnaar hij streeft, ontlaadt zich in een veelheid van religieuze doelstellingen, die allemaal iets met de eeuwige mens te maken hebben, zonder dat zij onderling ook maar de geringste overeenkomst hoeven te vertonen.

Vestdijk schetst dan een drietal typen van mens, die de beschreven aandrang op hun wijze verwerken: het metafysische type, het sociale type en het mystiek-introspectieve type. Bij het metafysische type overheerst de projektie: „wie eenmaal aan het bovenzinnelijke gelooft kan niet meer worden weerlegd," zegt Vestdijk en hij beredeneert omstandig dat vooral het Christendom een „religion-modèle" is op het stuk van projektie.

Dit metafysische type der religiositeit acht Vestdijk een hinderlijke rem op de ontwikkeling van de mens, het bevordert de onverdraagzaamheid en is in feite ongevoelig voor het lijden van anderen want het Christendom bevat een „pathologische preoccupatie met het lijden van Christus".

Bij het sociale type leeft het religieuze zich geheel uit in de betrekkingen tussen de mensen onderling, in de gemeenschap. „De sociale mens legt alles in zijn medemensen... hij wil hen volmaakt maken. De bezwaren zijn volgens Vestdijk: het doel is te hoog gesteld, leidt tot ontgoocheling, er is kans op een plat utilisme, op onderdrukking van normale sexualiteit.

Integratie

Kennelijk heeft het mystiek-introspektieve type een zekere voorkeur bij Vestdijk. Dat type zoekt geen verwezenlijking van het natuurlijk-volmaakte bestaan in de toekomst, maar richt zich op dit leven. Het boeddisme wordt er een voorbeeld van genoemd. Er is verwantschap met het sociale type. „Het einddoel is: geleidelijke oplossing van de infantiele komplexen — overwinning van de ouderbinding — volledige innerlijke vrijheid van het van gemakzucht en egoïsme, erotische fixaties en verdringingen verloste individu". Hij ziet wel gevaren, egoïsme, individualisme, intellektualisme, elite-mentaliteit, erotische aksentuering en zelfs psychische onevenwichtigheid. Maar, het klinkt onmiskenbaar persoonlijk: „Wie boven de biologische gegevens van het mens-zijn wil uitstijgen,- stelt steeds iets in de waagschaal".

Een prachtig, knap hoofdstuk wijdt hij aan een studie van de psychologische bepaaldheid van de door hem beschreven typen. Hij schrijft heel intelligente bladzijden over de integratie als het doelwit van menselijk streven en formuleert dan zijn aanstootgevend vonnis: „Het christendom is een metafysische religie en in zoverre zelf aangewezen op desintegratie, — op de vertegenwoordigers van het gedesintegreerde type als zijn voornaamste belijders, op de kulturele desintegratie als historisch begeleidingsverschijnsel".

Voor de toekomst zag hij drie mogelijkheden: de sociale religie krijgt de overhand en de metafysische verdwijnt, ofwel het christendom handhaaft zich en wordt een politieke macht, ofwel het christendom wordt opgelost in een soort van boeddisme. Hij verwachtte dat het christendom veel te lijden zou krijgen van een vernieuwde drang naar integratie vooral van de sexualiteit. De wezenlijke hoop van Vestdijk was gevestigd op een nieuwe opvoeding.

Nu, bijna 25 jaar na dit boek, kan men zeggen dat Vestdijk een spitsruiter was van de beweging die de religies in ons land gingen vertonen in het verloop van de zestiger jaren. Dat boek was geen bijkomstig verschijnsel in zijn werk, in zijn leven. De drang naar integratie die zijn leven kenmerkte en in zijn werk werd opgebouwd, is een erfstuk van een zeldzame kultuur. De vrees voor ontbinding in het geestelijke die hij kende tot de lichamelijke zich aankondigde, heeft hem doen bouwen aan een skelet voor zijn gehele leven, zijn gehele werk.

P. Spigt

KRITISCH

Vrijheid (1)

De Belgische marxist dr. Ernest Mandel mag de Verenigde Staten binnenkomen. Eerst niet, omdat de ministers van buitenlandse zaken en justitie (Rogers en Mitchell) vinden dat Mandel „het communisme predikt", maar een federale rechtbank heeft inmiddels geoordeeld dat op grond van het Eerste Amendement op de Grondwet een visum moet worden verstrekt. De regering is de uitspraak gaan bestuderen om na te gaan of zij in hoger beroep zal gaan.

Waarom is dit bericht interessant? Niet omdat het om Mandel gaat, want het gaat ook om talloze anderen, misschien heel anders georiënteerd dan de Belg. Ze hebben echter allen gemeen dat ze praten over ideeën die de Amerikaanse regering niet welgevallig zijn. Het gaat, kortom, om de vrijheid van meningsuiting, en in het bijzonder om de wijze waarop met dit fundamentele recht wordt omgesprongen, misschien moet men zeggen: wordt aangevreten.

In de VS is de vrijheid van meningsuiting vastgelegd in het z.g. First Amendement on the Constitution. Maar zozeer als de VS bij de bevestiging van de individuele vrijheid vele andere landen vóór waren, zo lijken ze ook voorop te lopen bij de inperking van die vrijheid.

Het Eerste Amendement (en in ons land: de Grondwet) trok aanvankelijk een stevige muur op rond de individuele mening, ook al was die kritisch ten aanzien van de samenleving of de overheid. Ieders denkbeelden waren voorwerp van eigen zorg en verantwoording; niet van de overheid.

De belangrijkste gebeurtenissen tot dusver in deze eeuw hebben maatschappelijke verhoudingen zodanig ingrijpend gewijzigd en gekompliceerd, dat al te fundamentele kritiek daarop verstorend ging werken. De reaktie bleef niet uit: een neiging de vrijheid om te kritiseren in te dammen, zeker als de kritiek belemmerende omvang (in de ogen van de „Establishment") ging aannemen. En dat roept opnieuw een reaktie op.

Vrijheid (2)

Dit is, sterk vereenvoudigd weergegeven, de kern van het boek „Points of Rebellion", van William O. Douglas (Random House, 1970). Douglas, lid van het Amerikaanse Hooggerechtshof (enigszins vergelijkbaar met onze Hoge Raad), is in zijn boek uitgegaan van de grote betekenis van het Eerste Amendement voor de individuele vrijheid. Als hij nagaat wat daar in de praktijk van terecht is gekomen ontstaat een allengs somberder beeld.

Door het Eerste Amendement beschermde middelen van meningsuiting, zoals protestoptochten en demonstraties „werden in onze geschiedenis door staatspolitiekorpsen al snel het etiket *ordeverstoring" en „wanordelijk gedrag"* opgeplakt, teneinde groepen en minderheden die op deze ongebruikelijke wijze van hun mening blijk gaven uit elkaar te kunnen slaan. De werkelijke „misdaad" van deze non-corformisten was dat ze uit de gunst van de gevestigde orde (het Establishment) waren en termen als ordeverstoring werden louter als dekmantel gebruikt voor de werkelijke aard van hun vervolgingen."

Douglas komt via de heksenjager McCarthy die na WO II in elke „dwarsligger" een kommunist zag, via studentenprotest, het Amerikanisme („Als de wereld maar was zoals wij, dan zou alles perfekt zijn"), de infiltraties van de geheime diensten in organisaties en privé-levens en de bedreiging door computers van de privacy, tot de konklusie dat Establishment in de VS zich gedragen heeft als George III, en als ze zich zo zou blijven gedragen de weegschaal, zoals altijd in de geschiedenis, door opstand weer in balans zou komen.

Vrijheid (3)

Een citaat uit „Points of Rebellion" ter afsluiting van deze notities:

„De gespannen en gevaarlijke tijd waarin we leven, vraagt om een versterkte dialoog. Toch lijken we daar nauwelijks toe in staat, als gevolg van de sterker wordende rechtse tendenties in het land die vragen om aanpassing van de onaangepasten. Wij worden geremd als we ons eigenlijk niet zouden moeten inhouden. We aarzelen als we pal behoren te staan. Het is niet voldoende om een anti-communist te zijn. We hebben de onweerstaanbare drang nodig om ons weer bij het menselijk ras te voegen. We moeten morele en politieke leiding aandragen — net zo goed als technische en financiële hulp — om te bouwen aan een nieuwe wereldorde die door recht beheerst wordt, in plaats van door geweld.

Het is deze in enkele woorden geschetste stemming, waarin Amerika terugziet op de kracht van de werkelijke revolutie die het land eens in zijn greep had. Maar hoe zit het met de kracht van de ontevredenen en non-conformisten?

Er zitten vele kanten aan dit probleem, maar ze hebben allemaal, denk ik, te maken met wat wel genoemd is „de verkleinde mens". Er is meer kennis en informatie dan ooit tevoren, de specialisten op ieder terrein zijn zo in aantal gegroeid, dat de mens een nieuw gevoel van impotentie gekregen heeft. De mens staat inderdaad op het punt aan ze overgeleverd te worden. Nog even en de mens is een automaat; slechts indentificeerbaar in de computer. Als waardevol en kreatief persoon, als wezen met oneindig veel mogelijkheden, trekt hij zich terug en bestrijdt de krachten die hem ontmenselijken.

De kritiek, het protest, het verzet waar we nu getuige van zijn is een herbevestiging van het vertrouwen in de mens; het protesteert tegen het leven onder regels, vooroordelen en houdingen die uitersten als arm en rijk opleveren en ons vertrouwd maken met het vernietigen van mensen door middel van wapens, bommen en gassen; die ons denken gelijk wil schakelen en ons onderhorig wil maken aan het regime van de computer. Het is een protest tegen het kleineren van de mens, tegen zijn ontering, tegen een maatschappij die de exploitatie van menselijke wezens wettigt.

Deze tijd van verzet, gebaseerd op het geloof in de mens, zal inderdaad onze grote renaissance zijn."

Een maand of acht geleden vertelde ik u, dat onze poes Teigetje het leven geschonken had aan vier welgeschapen dochters. Dat wisten we toen nog niet, dat het allemaal dochters waren maar we hadden het kunnen weten. Had niet twaalf jaar tevoren mijn man met de gevleugelde woorden: „'t Is een poes! Dit meidenhuis ook, zelfs katers worden hier poezen!" onze zwarte kat in de hal op de grond gezet, na een vergeefse reis naar de dierenarts, om „hem" te laten castreren! Hoe konden we denken, dat dit nieuwe poesje anders dan dochters zou werpen.

Na wat heen en weer bestellen en afbestellen, hadden drie van de vier poesjes een huis gevonden. Eentje hielden we zelf maar het zwartje, mijn lievelingetje, ging naar een kruidenier hier in de buurt, waar ik sindsdien klant ben. Als 't niet te druk is in de winkel mag ik een kopje koffie komen drinken en dan kan ik even knuffelen met de poes, die onmiddellijk begint te spinnen. De twee grijsjes waren terechtgekomen bij een jong echtpaar, waarvan de man nog studeert en de vrouw werkt. Toen onze katjes er een paar dagen waren kregen ze een baby. We zijn er een paar keer geweest voor de baby en natuurlijk voor de katjes en ze hebben nog een verfspuit van ons geleend om de muren te bespuiten want ze woonden pas in dat huis en waren het aan 't opknappen.

Alles was prima geregeld zo; we keken met weemoed en voldoening op de katten-periode terug, in de verwachting, dat we verder met ons allen nog lang en gelukkig zouden leven.

Ik kan uiteraard niet bekijken, hoe het met deze verwachting zal aflopen maar drie weken geleden kreeg het geheel een ander aanzien door een telefoontje van de student. „Die komt de verfspuit terugbrengen", dacht ik maar nee, hij kwam vragen of wij geen goed tehuis wisten voor de twee poesjes want zij konden er, althans voorlopig, niet meer voor zorgen. Hijzelf woonde buiten de stad, zei hij, naar we later van zijn vrouw hoorden, ergens met z'n vijftienen in een gekraakt pand, in een commune. Zijn vrouw woonde nog wel in het huis maar die was van vrijdagmorgen tot maandagavond afwezig, zodat de katjes iedere week vier dagen alleen zaten, zonder verzorging. Toen ik dat hoorde, was mijn besluit al genomen en 's avonds haalden we ze terug. Misschien was het maar tijdelijk, dat zeiden ze tenminste, voor een paar maanden of zo maar dat zouden we wel zien.

Die nacht heb ik niet geslapen. Toen we de twee nieuwelingen uit het mandje lieten, was het alsof de bliksem insloeg. Op datzelfde moment blies en gromde en sloeg iedereen naar iedereen. Moeder en dochter, die net nog met de pootjes om elkaar heen hadden liggen slapen, herkenden elkaar niet meer van de zenuwen en de twee grijsjes vlogen elkaar aan.

De paniek was volledig. De hele nacht suisden de katten ons om de oren. Er werd overal gevochten. „Dit komt nooit meer goed," huilde ik want midden in de nacht ben ik een pessimistisch en zwartgallig wezen. „Trek het je niet zo aan", zei mijn man, die z'n ogen niet open kon houden, „het komt allemaal wel in orde". Maar ik was razend op die vent daar in die commune en ik was vast van plan zo gauw mogelijk een definitief huis te zoeken voor de poesjes want hij kreeg ze niet meer terug. Mijn man zweeg, hij kent me.

't Is nu drie weken verder. Het zoeken naar een huis was eigenlijk al gestaakt nog voor we er goed en wel aan begonnen waren. Ze blijven bij ons. Vier poezen wachten me op in de hal, als ik weggeweest ben en in de keuken staan twee keer per dag vier etensbakjes. De vrede tussen de moeder en de „verloren" dochters was al heel gauw getekend. Alleen de andere dochter, een verwend moeders-nest, bleef nog lang snibbig en geprikkeld tegen haar twee zusters. Nu hebben ze 't reuze gezellig met elkaar en dat moet nu zo maar blijven.

Alleen die verfspuit, die moet ik nu nog uit z'n vingers zien te krijgen.

Ans Spigt